

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ISSN 2413-3329

ISSN 2520-6788

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ

«ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ»

Збірник наукових праць

Випуск 2(10)' 2019

Частина 1

МУКАЧЕВО

2019

**Науковий вісник Мукачівського
державного університету
Серія «Педагогіка та психологія»
Випуск 2 (10) ' 2019**

Головний редактор

Товканець Ганна Василівна – д. пед. н.,
професор (Україна)

Заступник головного редактора

Теличко Наталія Вікторівна – д. пед. н.,
доцент (Україна)

Відповідальний секретар

Лалак Наталія Володимирівна – к. пед. н.,
доцент (Україна)

Редакційна колегія:

Щербан Тетяна Дмитрівна – д. психол. н.,
професор (Україна)

Максименко Сергій Дмитрович – д. психол. н.,
професор, академік НАПН України (Україна)

Ничкало Нелля Григорівна – д. пед. н., професор,
академік НАПН України (Україна)

Староста Володимир Іванович – д. пед. н.,
професор (Україна)

Карандашев Юрій Миколайович – д. психол. н.,
професор (Республіка Польща)

Оросова Рената – доктор філософії (Словацька
Республіка)

Саболч Єва – доктор філософії у галузі загальної
педагогіки та історії педагогіки, професор
(Угорщина)

Сенько Тетяна Володимирівна – д. психол. н.,
професор (Республіка Польща)

Попович Наталія Михайлівна – д. пед. н., доцент
(Україна)

Фізеши Октавія Йосипівна – д. пед. н., професор
(Україна)

Березовська Лариса Іванівна – к. психол. н.,
(Україна)

Качур Мирослава Михайлівна – к. пед. н.,
доцент (Україна)

Кобаль Василь Іванович – к. пед. н., доцент
(Україна)

Корнієнко Інокентій Олексійович –
д. психол. н., доцент (Україна)

Лавренова Марія Василівна – к. пед. н., доцент
(Україна)

Липчанко – Ковачик Оксана Василівна –
к. пед. н. (Україна)

Пинзенник Олена Мафтеївна – к. пед. н., доцент
(Україна)

Фенцик Оксана Миколаївна – к. пед. н., доцент
(Україна)

*Матеріали друкуються мовою оригіналу.
Відповідальність за викладений матеріал несуть
автори статей.*

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації

Серія: КВ №22663-12563ПР від 15.03.2017 р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

Серія: ДК № 6984 від 20.11.2019 р.

Збірник наукових праць включено
до переліку фахових видань України
з педагогічних наук

(Наказ МОН України № 5015
від 16 травня 2016 р.)

Збірник представлено

у таких наукометричних базах даних:

Російський індекс наукового цитування (Росія);

ResearchBib (Японія), Index Copernicus (Польща),

Cite Factor, Infobase Index (Індія),

Genamics JournalSeek, Academic Keys (США),

ACNP Catalogue (Італія)

Засновник і видавець:

Мукачівський державний університет
Україна, 89600, Закарпатська область,

м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел. (03131) 2-11-09, факс (03131) 2-11-09

e-mail: ppmsu2015@ukr.net

Рецензенти:

Хомич Лідія Олексіївна – доктор педагогічних
наук, професор.

Бохонкова Юлія Олександрівна – доктор
психологічних наук, професор.

*Рекомендовано до друку та поширення через
мережу Інтернет Вченою радою Мукачівського
державного університету
(протокол № 3 від 24. 10. 2019 р.)*

**Науковий вісник Мукачівського державного
університету. Серія «Педагогіка та психологія»**

- збірник наукових праць, який структурований
за наступними напрямками: педагогічна теорія та
історія педагогіки; професіоналізація та
диверсифікація вищої школи; розвиток
особистості та освітні технології; психолого-
педагогічна комунікація; компаративна педагогіка
і психологія; педагогічна та вікова психологія;
організаційна психологія та психологія праці.

УДК 37:159.9

Науковий вісник Мукачівського державного
університету. Серія «Педагогіка та психологія» :
зб. наук. пр. / Ред. кол. : Товканець Г.В. (гол. ред.)
та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. – Випуск
2 (10). – 252 с.

© Мукачівський державний
університет, 2019

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

ISSN 2413-3329
ISSN 2520-6788

SCIENTIFIC BULLETIN

of

Mukachevo State University

Series

«Pedagogy and Psychology»

Collection of scientific articles

Issue 2 (10)' 2019

MUKACHEVO

2019

**Scientific Bulletin of Mukachevo State
University**
Series «Pedagogy and Psychology»
Issue 2 (10) 2019

Editor in Chief:

Tovkanets Hanna – Doctor of Pedagogy, Professor
(Ukraine)

Deputy Editors:

Telychko Nataliya – Doctor of Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Executive Secretary:

Lalak Nataliya – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Editorial Board:

Scherban Tetyana – Doctor of Psychology, Professor
(Ukraine)

Maksymenko Serhiy – Doctor of Psychology,
Professor, Academician of NAPS (Ukraine)

Nychkalo Nellya – Doctor of Pedagogy, Professor,
Academician of NAPS (Ukraine)

Starosta Volodymyr – Doctor of Pedagogy, Professor
(Ukraine)

Karandashev Yuriy – Doctor of Psychology,
Professor (Republic of Poland)

Orosova Renata – Doctor of Philosophy (Slovak
Republic)

Éva Szabolcs – Ph.D. in General Pedagogy and
History of Pedagogy, Professor (Hungary)

Sen'ko Tetyana – Doctor of Psychology, Professor
(Republic of Poland)

Popovych Nataliya – Doctor of Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Fizeshi Oktaviya – Doctor of Pedagogy, Professor
(Ukraine)

Berezovs'ka Larysa – Ph.D. in Psychology (Ukraine)

Kachur Myroslava – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Kobal' Vasyly' – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Korniyenko Inokentiy – Ph.D. in Psychology,
Associate professor (Ukraine)

Lavrenova Mariya – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Lypchanko-Kovachyk Oksana Vasylyivna – Ph.D. in
Pedagogy (Ukraine)

Pynzenyk Olena – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Fentsyk Oksana – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

*Printed materials are in the original language.
Responsibility for the presented materials rests with the
authors of articles.*

Certificate of the print media state registration
Series KV №22663-12563PR of 15.03.2017
Publishing Subject Certificate
Series' control number 4916 of 06.16.2015
The scientific bulletin was added to the list of
professional publications of Ukraine
in Pedagogical sciences
(Order of MESU of 16.05.2016 №515)

The collection is presented in the
following scientometric databases:

Russian Scientific Citation Index (Russia);
Research Bib (Japan), Index Copernicus (Poland), Cite
Factor, Infobase Index (India), Genamics Journal Seek,
Academic Keys (the USA), ACNP Catalogue (Italy)

Founder and Publisher:

Mukachevo State University
Ukraine, 89600, Transcarpathian region,
Mukachevo, 26 Uzhhorodska, st.
Tel. (03131) 2-11-09
Fax: (03131) 2-11-0909
e-mail: ppmsu2015@ukr.net

Reviewers:

Khomych Lidia Oleksiivna – Doctor of Pedagogy,
Professor

Bokhonkova Yulia Oleksandrivna – Doctor of
Psychology, Professor

*Recommended for publication by the Academic Board
of Mukachevo State University
(Minutes № 3 of 24.10.2019).*

Scientific Bulletin of Mukachevo State University.
Series of «Pedagogy and Psychology» - a collection of
scientific articles, structured by the following areas:
pedagogical theory and history of pedagogy;
professionalization and diversification of higher
education; personal development and educational
technology; psychological and pedagogical
communication; comparative pedagogy and psychology;
pedagogical and developmental psychology;
organizational psychology and labor psychology.

UDC 37:159.9

Scientific Bulletin of Mukachevo State University.
Series «Pedagogy and Psychology»: collection of
scientific articles/ed. board: Tovkanets Hanna (Ed. in
Chief) and others. – Mukachevo: MSU publ., 2019. –
Issue 2 (10). – 252 p.

© Mukachevo State
University, 2019

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Бойко А. М., Дем'яненко Н. М. Методологія, теорія, практика – єдина система.....	13
Гінгерс З. В. Економічна освіта дітей і дорослих на західноукраїнських землях у педагогічній теорії: ретроспективний погляд.....	18
Головченко Г.О. Історико-педагогічний аналіз розвитку медіа-освіти.....	24
Грегірчак Д. Б. Соціальна нерівність та освітні можливості в Україні.....	28
Кравець Р. Е. Професійний імідж майбутнього політолога: структурно-функціональна модель феномену.....	31
Кучінка Т. В., Томашевська М. О. Теоретичні аспекти вивчення менеджменту освітніх організацій.....	35
Павко А. І., Курило Л. Ф. Методологічні засади дидактики К. Ушинського.....	38
Примакова В. В. Неперервна професійна освіта України в умовах глобалізованого світу.....	41
Товканець Г. В. Недільні школи у розвитку вітчизняної початкової освіти у другій половині XIX століття.....	44
Черепаня М. Т. Перспективи використання ретродосвіду інтернатних закладів Закарпаття (1901 – 1944 рр.) в умовах інтеграції України в світовий освітній простір.....	47
Chovriy Sofiya European music-pedagogical systems: the retrospective analysis.....	51
Fizeshi Oktaviia Az oktatásra gyakorolt szovjet ideológia hatása Kárpátalján.....	54
Liba Jozef Projektovanie zdravotno preventívnej kompetencie v profesiograme učiteľa.....	59
Rozman I. I. Historical and pedagogical science as the basis of the formation and construction of biografistics.....	61

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Бистрова Б. В. Розвиток умінь аудіювання у студентів немовних вищів.....	65
Боярчук С. І., Стасюк Л. П. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти у процесі педагогічної практики.....	68
Варга Л. І., Мішак В. М., Кравченко Т. М. Деякі особливості вивчення студентами німецької мови як другої іноземної мови після англійської.....	71
Гавришко С. Г., Лалак Н. В., Фенчак Л. М. Визначення сучасного стану готовності вчителів початкової школи до організації навчально-виховної роботи з гіперактивними учнями.....	74

5. Ch. Vinkvist, V. Teilor, ed 2003. Entsyklopediia postmodernizmu [Encyclopedia of postmodernism] Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy».
6. Kraevskiy, V.V. ed 2006. Metodolohiya pedahohyky: novyi etap [Methodology of pedagogy: a new stage] Moskva: Yzdatelskiy tsentr «Akademyia».
7. Lavrychenko, N. 2000. Sotsializatsiia molodi yak zavdannia yevropeiskoi shkoly [Socialization of youth as a task of the European school] *The path of education, 1*, p. 17-19.
8. Mudryk A.V., ed 1991. Sotsyalyzatsiia y «smutnoe vremia» [Socialization and “Time of Troubles”] Moskva: Znanye.
9. Miasyshchev V.N., 1995. Psykholohiia otnoshenyi [Psychology of relations] Moskva: Yzdatelstvo Ynstituty praktycheskoi psykholohyy; Voronezh: NPO MOD EK.

Педагогическую методологию, теорию и практические достижения учителя раскрыто как взаимообусловленные явления. Методология определена не только как средство высокого уровня теоретического познания, но и одновременно как инструмент практического преобразования педагогической действительности на научных основах. Утверждается, что основой и критерием научных теоретических исследований является школьная практика. Практику, которая дает более высокую эффективность и качество решения воспитательных задач и имеет в своем содержании новую педагогическую идею, обосновано как передовой педагогический опыт, где рождаются и формируются инновационные педагогические идеи и технологии. Выведены взаимозависимость педагогической теории и инновационных практических достижений учителя. Подчеркнуто, что первым условием прогресса в развитии педагогической теории и школьной практики является внедрение новых достижений педагогической науки, передового опыта, педагогических технологий обучения и воспитания. Внедрение нового укрепляет и совершенствует систему «методология - теория - практика», объединяет усилия учителей и ученых.

Ключевые слова: методология, теория, практика, образование, воспитание, отношения, традиция, инноватика, внедрение.

The purpose of the study - pedagogical methodology, theory and practical teacher achievements are revealed as mutually determined phenomena. Here are the research results and scientific novelty. Methodology is defined not only as a means of high level of theoretical knowledge, but also at the same time as a tool for the practical transformation of pedagogical reality on the scientific basics. Accordingly, it has been proved that common methodological basis, essential condition and leading factor in the humanization of training and upbringing are subject-subject, moral and aesthetic pedagogically appropriate educational teachers and students relations. They are the main factor in overcoming socio-pedagogical contradictions in the process of school reforming, modernizing and the entire national system of education and upbringing. Subject-subject relations are defined as specially organized, pedagogically reasonable, humane, moral and aesthetic interaction of educational process subjects that is constantly in developing, aimed at achieving the upbringing goal that socially and psychologically are caused by the entire system accepted in society of national and worldwide values. "Upbringing" in its broadest sense is identified with the notion of "socialization" and interpreted as a personal and social phenomenon, which corresponds to personality-oriented educational activities. Here is the practical significance of the study. It is approved that school training is the basis and criterion for scientific theoretical research. Training, which is in comparison with mass gives higher efficiency and quality of educational objectives solution and has a sense of new pedagogical idea, is substantiated as advanced teaching experience, where innovative pedagogical ideas and technologies are come and formed. The interdependence of the pedagogical theory and the teacher innovative practical achievements is revealed. Teaching experience is considered as a focused outlet for teacher trainees, during which training and upbringing occur, checked appropriateness of content, methods, techniques and education tools, established the necessary connections, dependencies, patterns of practical instructive activities, positive changes in personal training arise. Therefore, training is the driving force and the ultimate cause of success in upbringing. At the same time, the prime condition of pedagogical theory and school training development is pedagogical science new achievements, advanced experience, pedagogical learning technologies and training implementation. The organization of operational and complete implementation serves to overcome the gap between theory and practice, regulation and optimization of their unity. The implementation of the innovations strengthens and improves the system "methodology-theory-practice", combines the efforts of teachers and scientists.

Key words: methodology, theory, practice, education, education, upbringing, relations, tradition, innovation, implementation.

УДК 37:33 (-058.86:-053.8) (477.8)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-18-24

Гіперс Зінаїда Василівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

orcid 0000-0002-8307-929x

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ДІТЕЙ І ДОРОСЛИХ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД

Сучасний соціально-економічний розвиток України потребує напрацювання універсальних принципів взаємодії з географічними сусідами та країнами-членами Європейського Союзу. Необхідність знання традицій і моральних чинників поведінки в умовах ринку актуалізує вивчення історико-педагогічного досвіду економічної освіти дітей та дорослих у педагогічній теорії на західноукраїнських землях для його продуктивного використання. Розглядається визначення та змістового навантаження понять «діти», «дорослі», «економічна освіта», «західноукраїнські землі». Проаналізовано педагогічні ідеї і погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на проблему економічної освіти дітей та дорослих.

Ключові слова: діти, дорослі, економічна освіта, західноукраїнські землі, освіта дорослих.

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиріччя Україна наполегливо наближається до європейських стандартів, напрацьовано універсальні принципи взаємодії з географічними сусідами та країнами-членами Європейського Союзу, що є вагомим чинником соціально-економічного розвитку держави. Водночас, на відміну від держав із сталою ринковою економікою нашої країни

бракує традицій, знань і моральних чинників поведінки в умовах ринку. Тому актуальним є аналіз історико-педагогічного досвіду функціонування економічної освіти дітей і дорослих на західноукраїнських землях XIX – початку XX століть та обґрунтування шляхів його продуктивного використання в сучасній освіті та вихованні.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Феномен економічної освіти дітей і дорослих на західноукраїнських землях на різних історичних етапах висвітлювали О. Барвінський, І. Витанович, М. Галушинський, М. Грушевський, А. Качор, Д. Коренець, І. Кулішер, А. Кушинський, К. Левицький, О. Луцький, І. Лучишин, Б. Мартос, В. Навроцький, Д. Рассель, В. Тотомянц, М. Туган-Барановський, І. Франко, С. Храпливий, І. Юцишин та інші.

Сучасні вітчизняні дослідники аналізують різні аспекти економічної освіти дітей та дорослих (В. Аліман, С. Бабенко, М. Вачевський, А. Вихрущ, С. Злупко, І. Курляк, Л. Лук'янова, О. Михайлов, Н. Ничкало, О. Падалка, І. Прокопенко, Б. Ступарик, Г. Товканець, І. Цепенда, О. Шпак та інші).

Достовірність нашого вивчення проблеми економічної освіти дітей та дорослих на західноукраїнських землях у педагогічній теорії XIX – початку XX століть підтверджується комплексним застосуванням взаємопов'язаних методів дослідження, що стало підґрунтям для формулювання висновків і визначення можливостей використання історичного досвіду економічної освіти дітей і дорослих в сучасних умовах.

Мета статті: висвітлити погляди українських та зарубіжних педагогів на проблеми економічної освіти дітей і дорослих на західноукраїнських землях у педагогічній теорії XIX – початку XX століть.

Результати дослідження. Теоретико-методологічний аналіз окресленої проблеми вимагає необхідності звернутися до джерел формування понять «освіта», «економічна освіта», «освіта дітей», «освіта дорослих», «західноукраїнські землі» тощо. Щодо дефініції «західноукраїнські землі», то її досліджували й визначали багато вчених: М. Грушевський, І. Крип'якевич, І. Курляк, І. Лисяк-Рудницький, О. Маланчук-Рибак, З. Нагачевська, Б. Ступарик та ін. Зокрема, в «Нарисі історії України» Д. Дорошенко пише: «Говорячи про долю західноукраїнських земель, я досі майже не згадував про одну, ... – Підкарпатську Русь» [4]. Історик Я. Дашкевич зазначає: «За ініціативою і під редакцією Крип'якевича почав виходити щорічник «3 історії західноукраїнських земель». О. Субтельний вживає поняття «західноукраїнські землі» та Західна Україна, подаючи карти із зазначенням підпорядкованості території Західної України іншим державам на різних історичних етапах. Отож, вживання поняття «західноукраїнські землі» в нашому дослідженні стосовно означеного регіону можна вважати цілком правомірним [3, с. 20]. Географічні межі західноукраїнських земель охоплюють території, які наприкінці XVIII ст. опинилися в складі Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) імперії, а після її падіння (1918 р.) – у межах Польщі, Румунії та Чехословацької Республіки. Нині до складу західного регіону входить сім областей: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька.

Категорію «освіта», орієнтовану на соціальний запит та потреби особистості, як доводить С. Яценко, належить розглядати у таких аспектах: 1) освіта як цінність на рівні держави і суспільства у контексті визнання освітніх пріоритетів, індивідуально-мотивованого і стимульованого ставлення людини до власного навчання, його рівня і якості; 2) освіта як система; 3) освіта як процес, який повинен ґрунтуватися, передусім, на суб'єкт-суб'єктній взаємодії всіх його учасників; 4) освіта як результат, який передбачає досягнення конкретної мети; 5) освіта як духовне надбання соціуму та кожного його представника, що стає передумовою особистісного та суспільного [20, с. 516]. Серед сучасних концептуальних підходів щодо визначення суті освітнього процесу, наголошує вчена, головними є: технократичний, культурологічний, гуманістичний та акмеологічний. Аналіз сучасного стану речей засвідчує, що провідними мали би бути три останні підходи. Натомість на практиці ми спостерігаємо і переживаємо факт нової хвилі технократизму, який дегуманізує зміст освіти, а головне – діяльність особистості, її свідомість та відносини.

Зміст поняття «освіта» є неоднозначним, що спостерігається

як в офіційних документах, так й у формулюваннях багатьох вчених. Наприклад, у Законі України «Про освіту» присутнє описове, а не сутнісно-змістове поняття «освіта». Тут зазначається, що «освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави» [7, с. 21]. Опису підлягають мета, засади, принципи, мова освіти, державні стандарти та ін. Такий підхід притаманний і положенням Законів України «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту» тощо. С. Гончаренко репрезентує поняття «освіта» у сутнісно-змістовому аспекті: «Освіта – процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [6, с. 614]. У такому визначенні акцент спрямовується не на державу чи суспільство, а на особистість, на єдність в її діяльності розумового, морально-естетичного, культурно-творчого аспектів.

Це родове поняття дозволяє науковцям сучасності визначитися із категорією «освіта дорослих людей України». С. Болтівець пише: «*освіта дорослих* людей в Україні – практичне втілення андрагогічних закономірностей і принципів, розроблених андрагогікою як галуззю психолого-педагогічних досліджень» [6, с. 616]. Таке визначення не позбавлене описового характеру. Більш сутнісним, на нашу думку, є визначення поняття «освіта дорослих», запропоноване польським ученим В. Оконею, який вважав освіту дорослих сукупністю формальних і неформальних процесів навчання, що є продовженням або додатковою освітою набутою в школах, а також практичним навчанням, завдяки якому дорослі набувають умінь, збагачують знання, вдосконалюють професійну кваліфікацію чи здобувають нову кваліфікацію і збагачують особисте життя, водночас реалізують можливість участі в соціальному, економічному й культурному розвитку суспільства.

Поняття «економічна освіта» А. Павленко визначає так: «Економічна освіта – освіта, спрямована на аналіз та висвітлення зв'язків, які існують у ринковій економіці між людиною, родиною і державою, вивчення ключових економічних концепцій і законів, розуміння основних впливів економічного середовища на діяльність підприємця, формування особистісної та фахової компетенції» [6, с. 250]. Погоджуючись з автором щодо спрямованості економічної освіти, її функціональності тощо, водночас варто підкреслити, що економічна освіта має бути передусім спрямована на всебічний розвиток особистості. В економічній освіті мають домінувати духовно-культурні, моральні, гуманістичні цінності. Синтез різних точок зору на визначення цього поняття знаходимо у формулюванні І. Прокопенка: «Економічна освіта – це процес і результат оволодіння суб'єктом соціально-економічним досвідом, сприяє формуванню економічної культури на основі засвоєння економічних знань, умінь, розвитку економічного мислення, що дозволяє особистості вірно оцінювати факти і явища економічного життя, встановлювати зв'язки і відношення між ними». Автор зазначає, що економічна освіта пов'язана із формуванням певних рис характеру: працелюбності, заощадливості, діловитості, організованості, самостійності тощо [13, с. 22]. Аналіз наведеного свідчить, що поняття «економічна освіта» за своїми змістовими характеристиками охоплює такі складові: а) процесуальність; б) суб'єктність; в) соціально-економічний досвід особистості; г) гносеологічність; д) взаємодію. Такий підхід не викликає особливих заперечень, проте, на нашу думку, тут слабо вираженим залишився діяльнісний аспект, а він є надто сутнісним.

Дослідження ключових понять проблеми економічної освіти, як вони трактуються сучасними вченими, спонукає до з'ясування їх генези, розуміння західноукраїнськими науковцями XIX – початку XX століть. Джерела свідчать, що українські вчені цього періоду у визначенні понять «освіта», «освіта дорослих», «економічна освіта» переважно дотримувалися, з одного боку, європейської традиції, а з іншого – зберігали й розвивали національні підходи та традиції в освіті та вихованні. Це помітно,

наприклад, як на застосуванні ідей сенсуалізму, так і послідовному дотриманні християнських положень. Загальновідомо, що сенсуалістичний підхід в обґрунтуванні провідних положень стосовно освіти, навчання, виховання започаткували Я. Коменський, Дж. Локк та ін. Зокрема, Я. Коменський писав, що початок пізнання повинен завжди виходити із почуттів, оскільки ніщо не існує в пізнанні, чого б раніше не було у відчутті. Освіта, на думку педагога, має право називатися такою, якщо вона ґрунтується на засадах науковості. «Під іменем *наукової освіти* ми розуміємо будь-яке знання речей, мистецтв і мов». Освіта є могутнім засобом підготовки людини до життя: нинішнього і майбутнього. Вона повинна зробити її мудрою, чесною, святою. Лише така освіта дає можливість людині керуватися в житті власним розумом, а не чужим. Здобувати освіту повинні всі, легко, без примусу, а процес навчання має бути природовідповідним і слугувати головній меті людини – бути у вічному блаженстві з Богом [9, с. 188].

Одним із перших подвижників ідеї економічної освіти був Самуїл Гартліб, послідовник Ф. Бекона, який у 40-х – 50-х роках XVII ст. послідовно проповідував необхідність реформування освіти в дусі реалізму й практицизму. Він розробив перший в історії сучасної Європи план сільськогосподарської школи. Ще раніше С. Гартліб посилено пропагує ідеї Я. Коменського, залучає до обговорення педагогічних питань талановитого економічного мислителя й першого теоретика статистики В. Петті. Зазначимо, що в той час думка про практичну економічну й технічну освіту взагалі була надзвичайно популярною. Дж. Локк писав, що завдання освіти полягає в тому, щоб дати молодим людям такий розвиток, який найбільшою мірою зробив би їх здатними до будь-якої науки; кожен джентльмен повинен займатися економічною освітою й самоосвітою. «Хоча рахівництво не допоможе джентльмену набути багатства, проте немає більш вірного і корисного способу зберегти те багатство, яким він володіє. ... багато хто робив помилки, сам того не помічаючи, лише тому, що не турбувався про рахунки або не вмів їх вести. Тому я радив би будь-якому джентльмену ґрунтовно вивчати рахівництво», – писав учений [11, с. 295].

Сенсуалістичний підхід у навчанні й вихованні яскраво простежується у працях Й. Песталоцці. Видатний педагог-гуманіст писав: «Будь-яке навчання людини – є не що інше, як мистецтво сприяння прагненню до свого власного розвитку, і це мистецтво значною мірою ґрунтується на відповідності гармонії вражень, які повинні бути сприйняті дитиною з відповідним рівнем розвитку її сил. У враженнях, які мають засвоїтися дитиною під час навчання, варто встановити послідовність; її початок і розвиток мусять повністю відповідати початку і розвитку тих сил, які належить сформулювати у дитини» [12, с. 81].

Цих позицій дотримувалися західноукраїнські культурно-освітні діячі, педагоги, психологи. Зокрема, О. Духнович писав, що виховати людину – це означає передусім пробудити в ній духовні переживання, допомогти розкритися внутрішнім силам, стати людиною вільною, гідною і цілісною. Почуттєва сфера особистості, на думку О. Макарушки, є первинною основою розвитку дитини. Вона постійно змінюється, перебуває у русі. У навчанні і вихованні учитель повинен постійно звертати увагу на емоційний стан вихованців: позитивні (веселість, подив, захоплення, наснага) та негативні (сум, гнів, журба), а також враховувати відмінності почуттєвої сфери хлопчиків і дівчаток: дівчатка більш емоційні, а тому й більш вразливі.

Рационалістичний підхід у розумінні поняття «освіта» найбільш рельєфно сформулював Г. Гегель, який вважав, що прогресивний розвиток духа залежить від рівня освіти. Причому сфера освіти стосується лише одиничних суб'єктів як таких, з тим «... щоб загальний дух у них отримав здійснення» [2, с. 39]. Проте вчений зазначав, що одна лише освіта ще не робить людину досконалою; такою вона стає завдяки власній мисленевій турботі про свої нагальні інтереси. Подібно ж і народи лише тоді досягають зрілості, коли отримують можливість самостійно задовольняти свої матеріальні і духовні інтереси. Отже, наголошує Г. Гегель, *освіта* – це свобода, рай духа, звільнення від примітивного природного

стану. «Тому освіта у її абсолютному визначенні є звільнення і робота вищого звільнення, абсолютний перехідний пункт до вже не безпосередньої, природної, а духовної, також піднесеної до образу всезагальності нескінченно суб'єктивної субстанціональності моральності». «Освіченими можна вважати передусім тих людей, які здатні робити все те, що роблять інші, не підкреслюючи свою винятковість, тоді як у людей неосвічених кидається в очі саме ця винятковість, оскільки їх поведінка не відповідає загальним властивостям речей. У своїх відносинах з іншими людьми неосвічена людина легко може їх образити, оскільки вона діє за спонуканням власних почуттів, не зважаючи на рефлексію почуттів інших» [2, с. 233].

Рационалістичний підхід у розумінні сутності освіти притаманний багатьом західноукраїнським педагогам. Згідно з їх поглядами, лише розум є джерелом наукового знання й критерієм істинності. Дитина здатна до навчання з народження. Тому освіта – це передусім інтелектуалізм, розумність; почуття відіграють другорядну роль. Серед обов'язків учителя щодо розвитку мислення дитини І. Бартошевський наголошував на необхідності «докласти зусиль, щоб розвинути і виховати розум вихованця до найбільш можливої досконалості та пристосувати цей розум до найкориснішого виконання його потрібної діяльності (творення понять, оцінок і висловів)» [1, с. 214]. І. Франко акцентує увагу на розумовому вихованні і зазначає, що в школах, гімназії, кожній освітній інституції має закладатися найвища, найдорожча здібність – «власного думання», мислити не лише планіметрично (одномірно), а й стереометрично (багатомірно, всебічно).

У європейській психолого-педагогічній думці досліджуваного періоду потужного розвитку набуває *теорія антропологізму*, яка обґрунтовує сутність освіти, навчання і виховання людини у її взаємозв'язку із навколишнім середовищем, пізнанням Бога. Підвалини цієї теорії заклав І. Кант, у якого філософська антропологія – це вчення про людину, про її душу і дух. Метою освіти є удосконалення природи людини, передусім формування моральності, культури: «В людстві існує багато задатків, і наше завдання – пропорційно розвивати природні здібності й розкривати властивості людини із перших зародків, робити слід так, щоб людина досягала свого призначення [8, с. 449].

Цікаві думки подібного напрямку обґрунтовані французькими освітніми діячами Кондорсе, Лавуазьє, Лепелетьє, Талейран та ін. Талейран писав: «Мета освіти ... полягає в удосконаленні людини у всіх її вікових станах і в нескінченному ускладненні просвітництва й досвіду людства, блага кожного і блага всього суспільства» [16, с. 446]. На думку вченого, освіта є справжнім мистецтвом виявляти в людині всю її цінність. Лише завдяки освіті людина здатна користуватися своїми правами, бути щасливою. Кондорсе вважав, що дітям необхідні знання з математики, історії, хімії, етики, суспільствознавства, щоб їм були більш зрозумілими економічні, комерційні питання. Це ж стосується й освіти дорослих. Педагог зазначає, що з часом людина багато чого забуває, але потребує постійного оновлення знань, а враховуючи постійний науково-технічний прогрес, доросла людина має активно вивчати нові методи економіки як у промисловості, сільському господарстві, так і власному побуті.

Ідею християнського антропологізму обстоював Г. Сковорода, який, зокрема, писав: «Якщо всіляке буде премудра і блаженна натура, тоді хто, як не вона, зцілює і навчає? Будь-яка справа процвітає, коли вона керує. Тільки не заважай їй, а якщо можеш, відвертай перешкоди й начебто розчищай їй дорогу; воістину вона сама чисто і вдало здійснить. Клубок сам собою покотиться з гори: прибери лише камінь спотикання, що йому заважає. Не вчи його котитися, а лиш допомагай» [15, с. 436]. Освіта є продуктивною, якщо вона ґрунтується на принципі врахування природних задатків людини, «спорідненої праці».

К. Ушинський вважав, що дитина ефективно розвивається й самореалізується лише у процесі самодіяльності, активності, тому в процесі освіти доцільно враховувати її внутрішній розвиток. При аналізі сутності та змісті економічної теорії й економічної освіти

учений доводить, що «економічне суспільство протягом всієї середньої і нової історії підносилося до своєї свідомості, проте лише в теорії Адама Сміта досягло свідомості свого основного закону вільної спільності й розподілу праці, спільності й розподілу цією працею самого суспільства» [17, с. 79]. Предметом економічної освіти повинна бути людина в системі суспільних зв'язків і відносин. Економічна освіта має підготувати кожного дорослого громадянина до думки, що будь-яка економічна діяльність лише тоді є корисною для окремої людини, коли вона корисна для всього народу. Економічна діяльність, користь якої не співпадає з користю народу, є або божевільним проектом, уламки якого придушуть самого проектанта, або злочинний задум, здійснення якого буде рано чи пізно покараним. Економічна освіта потрібна і дітям, і дорослим, вона має набуватися безперервно, цілісно, оскільки цілісною є людина.

Як засвідчують численні наукові джерела, система освіти у досліджуваній період на західноукраїнських землях загалом мала авторитарний, утилітарний характер. Така ситуація була зумовлена політичним, економічним і загальним культурним станом, який диктувався австрійською монархією Габсбургів. Проте українські педагоги навіть за умов утисків і гноблення не лише продукували, а й впроваджували у навчально-виховний процес ідеї гуманної педагогіки, сутність якої полягає в новому світоглядному підході до людини, як до цілісної, вищої і неповторної цінності. Аналізуючи проблеми економічної теорії й економічної освіти краю, де в XIX – на початку XX століть дедалі помітніше розвивалися капіталістичні відносини, видатний економіст із українського Закарпаття М. Балудянський доводив, що саме економічна освіта має сприяти творенню державної господарської системи. Економічна освіта має формувати гуманний світогляд громадянина, який дбав би не лише про свій власний прибуток, а й про користь інших людей, усієї нації. З гуманістичних позицій щодо впровадження економічної освіти серед широких верств населення Західної України виступав В. Навроцький. Учений вважав, що соціальні й економічні відносини краю тісно зв'язані з народною просвітою, котра хоч і не є «єдиним і вистаряючим средством», але «вона й єсть той сталий Архімедовий пункт, з котрого можна і треба розпочати рух для підвищення народу з його теперішнього стану» [3, с. 29].

Особливо великого значення ролі економічної освіти, в її гуманістичному вимірі, надавав І. Франко. У значній кількості своїх праць він намагався викликати у читача інтерес до економічних проблем. Їх знання уможлилювало розуміння причин злиднів і зубожіння народних мас, формувало їх свідомість і водночас кликало до боротьби за справді гідне, людське життя. Учений вважав, що кожна доросла людина має добре знати сутність і зміст таких категорій, як «вартість», «товар», «гроші», «капітал», «заробітна плата» [18].

Теоретиком й організатором економічної освіти та освіти дорослих на засадах гуманізму був М. Галушинський. Оцінюючи його діяльність, І. Ющишин писав, що, втративши державну службу, ставши головою «Просвіти», М. Галушинський «...приніс себе, в буквальному того слова значенні, в жертву високій новітній демократичній ідеї – виховання й освіти найширших народних мас. На цій ділянці суспільної праці він започаткував у нашому національному рухові нову епоху національної культури – української андрагогії». Освіту дорослих М. Галушинський розглядав у контексті духовної єдності всього українського народу, його культурного, соціально-економічного розвитку. У першому в історії проекті закону про розбудову українського шкільництва у контексті гуманізму й демократизму, який підготував І. Ющишин, записано, що з огляду на потреби слід утворювати курси навчання дітей дошкільного віку, спеціальні фахові курси економічного спрямування для старших дітей. Для дорослих слід організувати «народні Університети», особливо важливою є економічна підготовка учителів [19, с. 138–143].

Значно вплинули на сутність та зміст економічної освіти дітей і дорослих на зламі XIX–XX століть концепції освіти й виховання, що утворили якісно нову теоретичну базу розвитку

навчання в Західній Європі та США й у своїй сукупності отримали назву *реформаторської педагогіки або нового виховання*. Причинами зміни парадигми освіти і навчання стали: невідповідність школи вимогам часу, передусім, потребам індустріально-промислового виробництва у кваліфікованих робітниках та науково-технічних кадрах – як освітня, так і державна проблема; розвиток науково-технічного прогресу, вимога надання учням у школі значно більшого обсягу знань, умінь та навичок; накопичення педагогікою і психологією достатньої кількості та якості знань для побудови нових концепцій про дитину, її пізнавальні процеси та особливості розвитку.

Провідною ідеєю реформаторської педагогіки став дитиноцентризм у його гуманістичному вияві. Проте ретроспективний аналіз цього напрямку засвідчує, що тут об'єдналися підходи з різними акцентуаціями: представники теорії вільного виховання (Е. Кей, М. Монтессорі, Г. Шарельман), головним чином розвивали ідеї Ж.-Ж. Руссо й доводили, що дитина приходить у світ вільною і треба підпорядкувати весь процес навчання саме вільному розвитку дитини. Слід відмовитися від будь-якого примусу у навчанні й вихованні, керуватися пізнавальним інтересом дитини. Представники експериментальної педагогіки (В. Біне, П. Бове, Б. Боулд, О. Декролі, В. Кіпартрік, С. Клапаред, А. Лай, С. Торндайк, С. Холл, Р. Шульце та ін.) керувалися принципом: йти від дитини, дотримуватися принципу природовідповідності, інтересів і потреб дитини. Дослідниця цієї проблеми Л. Лисенко зазначає, що логічним провадженням зусиль експериментальної педагогіки щодо реформування національних систем освіти на нових засадах була поява значної кількості шкіл, у яких навчально-виховна робота будувалася на принципах, альтернативних традиційним. У кожній з таких шкіл проводилася довготривала експериментально-пошукова робота з апробації авторської концепції організації навчально-виховної роботи у навчальному закладі. Вони прагнули дати таке навчання і виховання молоді «вже сьогодні», не чекаючи майбутніх реформ [10, с. 175].

Теорію педагогічного прагматизму, як різновид експериментальної педагогіки, обґрунтовували В. Джемс, Дж. Дьюї, В. Кіпартрік, Ч. Пірс та ін. Учені стояли на позиції, що свідомою діяльністю є визначальною властивістю людської сутності. Оскільки людина прагне успіху, то весь процес навчання і виховання має бути підпорядкованим тому, щоб зробити людину успішною. Зміст знань, наголошував Дж. Дьюї, визначається його практичними наслідками. Звідси – економічна освіта дітей і дорослих повинна мати самодостатні методи, форми й засоби розв'язувати проблемні життєві ситуації, урахувавши досвід особистості. Такий підхід дозволяє індивіду знайти легший шлях адаптації й соціалізації стосовно суспільства, а це надає йому усвідомлення сенсу життя, переосмислення цінностей, які носять віртуальний характер. Дж. Дьюї зазначав: школа не є місцем підготовки людини до життя, а є власне життям в особливій формі. «... визначивши елементи філософії освіти в новій освіті, ми зможемо встановити низку принципів, спільних для різноманітних прогресивних шкіл, що діють у наш час. Насаджуванню згори там протиставляється вираження й розвиток індивідуальності; внутрішній дисципліні – свобода дій; навчанню за допомогою книг і вчителів – навчання досвідом; набуттю окремих навичок і вмінь у результаті тренувань – набуття їх як засобів досягнення кінцевої мети, що робить життя особливо привабливим» [5, с. 22–23].

У досліджуваній період ідеї експериментальної педагогіки на західноукраїнських землях підтримували М. Базник, С. Балеї, С. Русова, С. Сірополко, І. Ющишин, Я. Ярема, та ін. Вони наголошували, що стан освіти, й економічної зокрема, потребує докорінного реформування. Оцінюючи здобутки експериментальної педагогіки, С. Русова писала: «... виховання і навчання мусять відповідати розвитку дитини. З цього і вийшла нова педагогічна течія для утворення живої діяльної школи, а нові демократичні умови соціального життя роблять цю нову психологічну школу єдиною, національною, однаково приступною

для всіх верств народу» [14, с. 122].

Зазначимо, що за сучасних ринкових умов часто наголошується на конкуренції, конкурентоспроможності в економічному житті. В тіні залишається не менш вартісна ідея кооперації. Для українців, які в досліджуваний час перебували під чужинецьким гнітом, питання кооперації було питанням життя. Видатні економісти, педагоги в ідеї кооперації вбачали реальну можливість національної єдності та визволення, розробляли теоретико-методологічні й педагогічні положення щодо становлення й функціонування кооперативного шкільництва на західноукраїнських землях. Визначаючи ідеал кооперативного руху, Б. Мартос вважав, що кооперативний рух так само, як політичний, і професійний, і національний, має свої особливі завдання. Але ідеал – той самий: визволення від експлуатації, від будь-якого поневолення, утворення умов, які найбільше сприяють розвитку особи й нації, матеріальному й духовному поступу людства. Серед багатьох особливостей розвитку кооперативного шкільництва, економічної освіти на західноукраїнських землях була та, що змістом програм, навчальних планів освітніх закладів передбачалася спрямованість у підготовці кадрів для роботи в кооперативах сільськогосподарського зразка. До універсальних закладів, де економічна освіта, у тому числі кооперативна, була на високому фаховому рівні, слід віднести Торговельну школу у Львові, Українську Господарську Академію в Подєбрадах, Український Технічно-Господарський інститут заочного навчання (УТП), Український вільний Університет та ін.

Теоретичне обґрунтування мети, сутності і змісту економічної освіти дітей і дорослих простежується в діяльності громадських організацій, це – товариства «Просвіта», «Рідна Школа», «Ревізійний Союз Українських Кооператив», «Наукове товариство імені Тараса Шевченка», «Дністер» та ін. На сторінках часописів вони доводили ідеї економічної освіти до учнівської, студентської молоді та дорослих. Питання, пов'язані з проблемами економічної освіти дітей і дорослих, обговорювалися на засіданнях економічної секції НТШ, економічних конгресах, з'їздах, конференціях тощо (Перший Український Просвітньо-Економічний конгрес (1909 р.), Перший Український Педагогічний з'їзд, 2–3

листопада 1935 р. у Львові, Наукові конференції в Стокгольмі (1927), Відні (1930), Найдорфі (Швейцарія, 1932) та ін.). У працях багатьох науковців проаналізовано головні положення матеріалів і рішень цих зібрань.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Здійснене дослідження дозволяє зробити висновок, що питання економічної освіти дітей і дорослих на західноукраїнських землях XIX – початку XX століть було злгоденним і знайшло відображення у педагогічній теорії науковців. Провідні педагоги, культурно-просвітні діячі, економісти здійснювали пошук у визначенні поняттєвого апарату: «освіта», «економічна освіта», «освіта дорослих» як у руслі європейської традиції, так і на засадах особливостей розвитку національної самобутності. Українські педагоги привносили елемент гуманності не лише в теорію, а й практику навчально-освітнього процесу. Напрямок розвитку освіти кінця XX – початку XXI століття можна визначити як шлях подолання жорсткої детермінованої системи освіти за допомогою розширення меж традиційних систем освіти; усунення різних обмежень, набуття більшої гнучкості; розкріпачення індивіда в процесі навчання.

Для сучасної освіти дітей і дорослих головним завданням стає створення необхідних умов навчання як засобу реалізації їх життєвих цілей з огляду на суспільні проблеми і потреби, а зміна ролі освіти в житті дорослої людини та суспільства полягає в тому, що вона з соціального інституту все більше перетворюється на сферу послуг. Раніше основною метою освіти була підготовка молодої людини до виробничого життя, тепер же вона покликана забезпечити різномісну підготовку індивіда до життя у всіх його проявах, а також розвинути критичне осмислення власного «я» та навколишньої дійсності, здатність адаптуватися до змін навколишнього світу.

Перспективи подальших досліджень потребують проблеми: розвиток економічної освіти дітей та дорослих у контексті полікультурного освітнього простору, теорії економічної освіти дорослих (андрагогіки) за умов ринкової економіки та безробіття, внесок педагогічної думки України у теорію і практику економічної освіти дітей і дорослих.

Список використаних джерел

1. Бартошевський І. Педагогіка руска або наука о воспитанію. – Львів: наклад автора. Типограф. Ставропигійського ін-та під управл. І. Пухира, 1891. 392 с.
2. Гегель Г. Философия духа // Энциклопедия философских наук: В 3-х т. Т. 3 / Отв. ред. Е. П. Ситковский; Ред. коллегия: Б. М. Кедров и др. – М.: Мысль, 1977. 471 с.
3. Гіптерс З. В. Економічна освіта дітей і дорослих на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століть). Монографія. – К.: УБС НБУ, 2014. 479 с.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України: В 2 т. – К.: Глобус, Т. 2. 1991. 349 с.
5. Дьюї Дж. Досвід і освіта. – Львів: Кальварія, 2003. 84 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; Гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Закон України «Про освіту»: Офіц. вид. / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти. – К.: Парламентське вид-во, 2004.– С. 21–52.
8. Кант І. О педагогике // Кант І. Трактаты и письма: Пер. с нем. / Отв. ред. и автор вступ. ст. А. В. Гулыга. – М.: Наука, 1980. С. 445–504.
9. Коменский Я. А. Великая дидактика // Хрестоматия по истории педагогики: В 5-ти т. – М.: Госучпедгиз, 1935. Т. 1: Античный мир. Средние века. Начало нового времени / Под общей ред. С. А. Каменева. С. – 176–232.
10. Лисенко Л. О. Становлення та розвиток експериментальної педагогіки в розвинутих країнах заходу (кінець XIX – початок XX ст.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Кіровоградський державний пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2008. – 248 с.
11. Локк Дж. Мысли о воспитании // Античный мир. Средние века. Начало нового времени: Хрестоматия по истории педагогики // Под ред. С. А. Каменева. – М.: Госучпедгиз, 1935.– С. 260–295.
12. Песталоцци И. Г. Как Гертруда учит своих детей. Попытка дать матерям наставление, как самим обучать своих детей // Избранные педагогические сочинения: В 2 т. – М.: Педагогика, 1981. – Т. 1 / Под ред. В. А. Ротенберг, В. М. Кларина.– С. 62–212.
13. Прокопенко І. Ф. Теоретичні та методичні основи економічної освіти в загальноосвітніх та професійних навчальних закладах: Дис. ... д-ра пед. наук у формі наукової доповіді / 13.00.04; 13.00.01 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1996. 67 с.
14. Русова С. Педагогічні основи нової школи // Софія Русова: 3 маловідомого і невідомого. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – Ч. 1: «Несторка української педагогічної літератури...» / Упорядники О. Джус, З. Нагачевська. С.– 121–128.
15. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Пер. М. Кашуба; Пер. поезії В. Войтович. – Львів: Світ, 1995.– 528 с.
16. Талейран. Доклад о народном образовании // Античный мир. Средние века. Начало Нового времени: Хрестоматия по истории педагогики / Под ред. С. А. Каменева. – М.: Госучпедгиз, 1935. С. 442–454.

17. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // Ушинський К. Д. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1952. – Т. 4 / Відп. за укр. видання Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. С. 28–451.
18. Франко І. Я. Статистика яко метода і яко наук / Франко І. Я. Збір. Творів: У 50-ти т. – К.: 1985. – Т. 44. – Кн. 1.
19. Ющишин І. Проект на зміну державного шкільного Закону з дня 14 мая 1869 року. Львів, 1913 // Ступарик Б. М., Моцюк В. Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939 рр.). – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1995. 173 с.
20. Яценко С. Л. Освіта як інститут духовності суспільства // Матеріали науково-практичної конференції «Парадигма творення в сучасній науці: на шляху до інтегрованого світогляду». Вип. 1. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – С. 514–525.

References

1. Bartoshevsky I. Pedagogy Russian or the science of education. Lviv: incl. of the author. Typ. Stavropigian Institute of Management and Management. I. Puhir, 1891. 392 p.
2. Geigel G. Philosophy of the Spirit // Encyclopedia of Philosophy: In 3 Vols. 3 / Ans. ed. EP Sitkovsky; Ed. Board: BM Kedrov et al. M.: Thought, 1977. 471 p.
3. Hipters Z. Economic education of children and adults in Western Ukrainian lands (XIX – first half of XX centuries). Monograph. K.: UB NBU, 2014. 479 p.
4. Doroshenko D. Essay on the history of Ukraine: In 2 volumes. K.: Globus. T. 2. 1991. 349 p.
5. Dewey J. Experience and Education. Lviv: Calvary, 2003. 84 p.
6. Encyclopedia of Education / Acad. ped. Sciences of Ukraine; Goal. ed. V.G. Kremin. K.: Yurinkom Inter, 2008. 1040 p.
7. Law of Ukraine «On Education»: Off. kind. // Verkhovna Rada of Ukraine. Committee on Science and Education. K.: Parliamentary edition, 2004. P. 21–52.
8. Kant I. On Pedagogy // Kant I. Treatises and Letters: Per. with him. / Ans. ed. and author introduction. Art. AV Gulig. M.: Nauka, 1980. pp. 445–504.
9. Komensky Ya. A. The Great Didactics // Readings on the History of Pedagogy: In 5 vols. Moscow: Gosuchpedgiz, 1935. Vol. Middle Ages. Beginning of the new time / Under the general editorship. S.A. Kameneva. P. 176–232.
10. Lysenko L.O. Formation and development of experimental pedagogy in developed countries of the West (end of XIX – beginning of XX century): Dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.01 / Kirovograd State Ped. them. Volodymyr Vinnychenko. Kirovograd, 2008. 248 p.
11. Locke J. Thoughts on education // The Ancient World. Middle Ages. Beginning of the New Time: Readings on the History of Pedagogy // Ed. S.A. Kameneva. M.: Gosuchpedgiz, 1935. P. 260–295.
12. Pestalozzi I.G. How Gertrude teaches his children. An attempt to give mothers an instruction on how to train their children themselves // Selected Pedagogical Works: In 2 vols. M.: Pedagogics, 1981. – Vol. 1 / Ed. W. A. Rothenberg, W. M. Clarin. S. 62–212.
13. Prokopenko I. F. Theoretical and methodological foundations of economic education in general and professional educational institutions: Dis. ... Dr. Ped. Sciences in the form of a scientific report / 13.00.04; 13.00.01 / Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of APS of Ukraine. K., 1996. 67 p.
14. Rusova S. Pedagogical foundations of the new school // Sophia Rusova: From the unknown and the unknown. Ivano-Frankivsk: Gostynets, 2006. – Part 1: Nestorka of Ukrainian Pedagogical Literature ... / Compiled by O. Dzhus, Z. Nagachevskaya. Pp. 121–128.
15. Skovoroda G. / Per. M. Kashuba; Trans. poetry by V. Voitovich. Lviv: World, 1995. 528 p.
16. Taleiran. Report on Public Education // The Ancient World. Middle Ages. Beginning of the New Time: A Reader on the History of Pedagogy / Ed. S.A. Kameneva. M.: Gosuchpedgiz, 1935. P. 442–454.
17. Ushinsky K.D. Man as a subject of education. The attempt of pedagogical anthropology // Ushinsky K.D. Works: In 6 vols. K.: Rad. School, 1952. – Vol. 4 / Ans. for ukr. publications G.S. Kostyuk, S. Ch. Chavdarov. Pp. 28–451.
18. Franko I.Ya. Statistics of what method and what sciences / Franko I. Ya. Zibr. Works: In the 50 vols. K.: 1985. – Vol. 44. Bk. 1.
19. Yushchyn I. Draft for the amendment of the State School Law of May 14, 1869. Lviv, 1913 // Stuparyk B.M., Motsyuk V.D. The idea of a national school and national education in the pedagogical thought of Galicia (1772–1939). Kolomyia: Vik Publishing and Printing Society, 1995. 173 p.
20. Yatsenko S.L. Education as an Institute for the Spirituality of Society // Proceedings of the Scientific and Practical Conference «The Paradigm of Creation in Modern Science: Towards an Integrated Worldview». No. 1. Ostroh: Issue of the National University of Ostroh Academy, 2009. P. 514–525.

Современное социально-экономическое развитие Украины требует наработки универсальных принципов взаимодействия с географическими соседями и странами-членами Европейского Союза. Необходимость знания традиций и моральных факторов поведения в условиях рынка актуализирует изучение историко-педагогического опыта экономического образования детей и взрослых в педагогической теории на западноукраинских землях для его продуктивного использования. Рассматривается определение и смысловой нагрузки понятий «дети», «взрослые», «экономическое образование», «западноукраинские земли». Проанализированы педагогические идеи и взгляды отечественных и зарубежных ученых на проблему экономического образования детей и взрослых.

Ключевые слова: дети, взрослые, экономическое образование, западноукраинские земли, образование взрослых.

The historical and pedagogical aspect of the definition and content load of the concepts «children», «adults», «economic education», «western Ukrainian lands», «adult education» is considered. The validity of our study of the problem of economic education of children and adults in Western Ukrainian lands in the pedagogical theory of the nineteenth - early twentieth centuries is confirmed by the complex application of interrelated research methods, which became the basis for formulating conclusions and determining the possibilities of using the historical experience of economic life. The purpose of the article is to explore the problems of economic education of children and adults in Western Ukrainian lands in the pedagogical theory of the nineteenth – first half of the twentieth centuries. The problems of economic education of children and adults in the western lands of the XIX – early XX centuries were relevant and adequately reflected in the pedagogical theory and practice of scientists of this period. For the first time in the national pedagogical science a holistic analysis of the development of economic education of children and adults in the Western Ukrainian lands of the XIX – early XX centuries was carried out, the essence of the concepts of "education", "economic education", "children", "adults", "adult education" pedagogical phenomena. In the western Ukrainian lands of the 19th – beginning of the 20th centuries, teachers, cultural and educational figures, economists searched for theoretical definitions of the problem of «economic education of children and adults» in the line of European tradition and on the basis of national peculiarities. Prospects for further research need problems: development of economic education of children and adults in the